

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

İlyas Karşlı

1953 yılında Trabzon Yomra'ya bağlı Maden/Simona köyünde doğdu. İlkokulu kendi köyünde okuyup 1963'lerde ortaokul okumak için Yomra Merkez Ortaokulu'na gitti. İlk iki seneyi orada okuduktan sonra rahmetli dedesinin teşvikiyle Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gitmeye karar verdi. Merhum İsmail Çil hocadan Arapça eğitimi aldı. 1981 senesinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. Daha sonra yurt dışına gidip bir müddet Arapça mütercim-tercümanlık yaptıktan sonra İstanbul'a dönerek özel bir şirkette bir süre idarecilik yaptı. Bu arada Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisansını bitirdi. 1992 yılında öğretimliğe başladı. 1994 yılında KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi'ne Arapça öğretim görevlisi oldu. Daha sonra Arap Dili ve Belâgatında doktora yaptı. 1991 yılında Yrd. Doç. oldu. 1991-99 yılları arasında aynı fakültede dekan yardımcılığı görevinde bulundu. Hâlen RTEÜ İlahiyat Fakültesi'nde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Görüşme Eyüp Öztürk tarafından, İlyas Karşlı hocamızın Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ndeki odasında gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bir başka etabında Prof. Dr. İlyas Karslı hocamızla beraberiz. Hocamıza bizi ağırlamayı ve birikimlerini bizimle paylaşmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü fazla uzatmadan mikrofonu kendilerine bırakıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Öncelikle Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne ve Trabzon Üniversitesi'ne böyle hayırlı bir faaliyete imza atacakları için teşekkür ediyorum. Tabii bu tür toplantılarda insanın kendisini tanıtmayı, kendisinden bahsetmesi çok şık olmasa da tarihe kayıt düşme adına bazı şeyler söylemek zorundayız. Efendim ben 1953 yılında Trabzon Yomra'ya bağlı şimdiki adıyla Maden, o zamanki adıyla Simona köyünde doğdum. Tabii o zamanlarda insanlar doğdukları zaman nüfusa günü gününe yazılmıyorlardı. Muhtar şehre gideceği zaman aklına geliyordu ve çocukları yazdırıyordu. Dolayısıyla benim doğum tarihim de 1956 olarak yazılmış ise de daha sonra rahmetli dedemin hacca gidiş evraklarından şuradan buradan yaptığım tespite göre 1953 yılı şubat ayında doğmuşum. İlkokulu kendi köyümde okudum. Daha sonra 63'lerde olacak, ortaokul okumak için Yomra Merkez Ortaokulu'na gittim. İlk iki seneyi orada okuduktan sonra okulu beğenmedim. Rahmetli dedemin de teşvikiyle Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gitmeye karar verdim. Zaten Yomra'da okuduğum zamanlar da her gün Trabzon'dan Yomra'ya gidip geliyordum. Sebebi de; -tarihe kayıt düşme adına söylüyorum- Trabzon'da Yenicuma Mahallesi'nde oturuyordum. Evimiz oradaydı ve tek başıma kalıyordum. İlkokulu yeni bitirmişim. Trabzon'da iki tane ortaokul vardı. Biri Karma Ortaokulu diğeri Atatürk Ortaokulu. Karma Ortaokulu ile evimizin arası 500 metreydi. Ama Karma Ortaokulu'na beni kaydetmediler. Neden? Köy ilkokulundan mezun olduğum için. Dolayısıyla ben ortaokul 1. ve 2. sınıfa Trabzon'dan her sabah Yomra'ya minibüsle gittim geldim. Böyle çileli bir hayat yaşadım. Tabii bu hoşuma da gitmiyordu. Dindar bir ailede doğmuşuz. Daha sonra o yaz Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gittim kendi kendime kayıt oldum. 2. sınıfı geçmişim fakat böyle bir şey bilmediğimiz için tekrar 1. sınıftan başladım ve bu sebeple yedi sene yerine dokuz senede bitirmiş oldum ortaokul ve liseyi. Tabii o yıllar yokluk yıllarıydı, çileli yıllardı. Derken bu arada şunu da söyleyeyim. Belki ileride soracaksınız. Bizim bitişik köyümüzde bir hoca vardı. Kendisi medrese hocasıydı ama medresesi yoktu. Evinde ders verir, Arapça okuturdu. İki tane talebesi vardı benim dışımda. Ben de merak ettim. Bir gün gittim baktım bu adam ne yapıyor diye. Baktım kendi bakkal dükkânında bir şeyler okutuyor. Baktım Arapça okutuyor. E ben de meraklandım. Hocaya da bir şeyler sordum. Ben sorunca onun da hoşuna gitti. Dedi ki gel sana da okutayım. Ben de olur dedim. Sonraki gün gittim. Yaz tatili ne okuyacağız dedim, bir iki tane eski kitap götürmüşüm ama Türkçe. Hoca yok, evladım, bunlarla olmaz dedi. Ben sana kitap vereceğim. Bana bir kitap verdi, baktım Osmanlıca. İlkokulda ben Osmanlıca okuyup yazabiliyordum. Bakkal dükkânımız vardı. Dedem burada veresiye defterine alınan eşyayı, malzemeyi Osmanlıca yazardı. Ben de bu dedemin defterlerini karıştırarak Osmanlıca okuma yazmayı öğrenmiştim.

Hocam dedenizden dinî ilimler sahasında bir şey öğrendiniz mi?

Dedemden dinî ilimler sahasında bir şey öğrenmedim ancak dedemin irfanı bize çok etki yaptı. Dedem âlim bir adam değildi ama arif bir adamdı. Bize köyümüzde akıllılar derlerdi. Dedem rahmetli akıllı bir insandı, herkes gelir ona danışır. Misafirimiz, gelenimiz, gidenimiz çok olurdu. Daha ziyade çevre köylerin âlim, arif adamları gelir bizde konaklardı. Sohbetler gece yarısına kadar sürerdi. Benim üzerimde bunun çok büyük etkisi vardı o zamanlar.

Kıymetli hocam o sohbetlere iştirak eden hocalarımızdan, âlimlerimizden isimlerini hatırladıklarınız var mıdır? Hangi konulardan bahsederlerdi? Biraz da bunlardan bahseder misiniz?

Bahsedeyim. Şimdi benim en eski hatırladığım İncesulu Süleyman Efendi derlerdi. Araklı'nın bir köyündendi. Kendisini gördüm, Allah rahmet eylesin. Yine Araklı'dan Hotaman Yusuf Efendi derlerdi. Daha sonra dedemle hacca gitmiş ve hacda kaldığını söylerler. Ben bu zatı görmedim ama dedem çok anlatırdı. Hacca beraber gitmişler ve orada kalmış dönmemişti. Efendim Bayburtlu bir hocadan bahsederler, müderris. Bunlar hakikaten ilmi manada hoca. Bunların dışında bir de köy halkına yön veren insanlar vardı. Mesela bunlardan bir tanesi Ali Karşlı diye bir zattı. Bu zatın köy halkı üzerinde çok etkisi vardı. Yine Ali Aydın vardı. O da hocaydı, yani hafızdı fakat köy halkı üzerinde çok etkisi vardı. Hacıefendi denen bir zat vardı kendisini ben tanımadım. Bunun da halk üzerinde çok büyük bir etkisi vardı. Mesela o, köye girdiği zaman kimse başı açık dolaşamazdı. Hatırından dolayı, saygısından dolayı böyleydi. Bugün bizim gibi kısa kol gömlekle bunların yanında gezmezlerdi. Büyüklerimize karşı ayıptır diye düşünürlerdi. Halk üzerinde böyle etkileri vardı. Ben ilkokula gitmeden önce Kur'an-ı Kerim okumasını mahalle mektebinde öğrendim. Ali Hoca'dan öğrendim.

Soy ismini hatırlıyor musunuz?

Ali Karşlı Hoca Allah rahmet eylesin. Bizim akrabamızdı. Daha sonra o başka bir köye gitti. Ben de merhum Hafız Ali Aydın hocadan öğrenmeye devam ettim. Bu arada şunu da arz edeyim. Benim Arapça okumaya başladığım hoca İsmail Çil, sizdeki arkadaşım (Mustafa Çil) babasıdır. Rahmetlinin bakkal dükkânı vardı, hocalık da yapardı. *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmîl, İzzî* ve son olarak *Telhis'i* ondan okudum. Daha sonra bir iki kitap daha okuduk. Tabii İmam-Hatip Okulu bitti, ben Trabzon'dan ayrıldım. Bir gün yine İstanbul'a gitmiştim, Trabzon'a gelince tesadüfen bir yerde görüştük "Ya neredesin?" dedi. "İstanbul'dayım hocam" dedim. "Yahu sana bir icâzet vermek nasip olmadı gel de şu icâzetini verelim bari" dedi. "Hay hay hocam memnuniyetle" dedim. Bu münasebetle bir icâzet yazdı verdi bana. Belki soru olarak bunu soracaksınız, ben şimdi anlatayım onu. Bakınız İsmail Hoca gayretli bir insandı. Saat tamir eder, bakkal dükkânı işletir, halk bakkal için alışveriş yapardı, vatandaşın ihtiyacı için bu tür şeyler yapardı. Bize de ders verirdi üç beş kişi. Onun için biz müstakil bir icâzet töreni yapamadık. Daha sonra icâzetimi imzaladı bana verdi Allah rahmet eylesin. Şunu da arz edeyim. Bu İsmail Çil hocanın babası rahmetli Hacı Mustafa Efendi de âlim bir zattı. Bazen ders almak için bakkal dükkânına giderdim mesela. Sabahları İsmail Hoca'yı bulamazdım. "Nerede hocam?" derdim. Derdi ki alışverişe gitti çarşıya. Gel evladım ben okutayım derdi. Bazen de Mustafa Efendi'den okurdum.

Sizin dışınızda başkaları da okur muydu?

Evet, mesela Hasan Ocak vardı. Bizim Arsin'e bağlı bir köyden gelen bir hocaydı, o da rahmetlik oldu, ona rahmet diliyorum. Bakınız gençlere örnek olması açısından bir şey arz edeyim bura-

da. Ben devamlı soru sorardım, çenem biraz düşüktü. Bir gün bir şeyden bahsederken bir soru sordum. Dedi ki “evlat bak, sen çocuksun bunları şimdi anlamazsın ama ileride bunların farkına varacaksın” “Nedir hocam?” dedim. Şöyle can kulağıyla bir dinlemeye başladım. Dedi ki “Evladım İslâm’a göre tahkîr gereken şeyi ta’zîm etmek küfürdür. Tahkîr edilmesi, aşağılanması gereken bir şeyi büyütme küfürdür. Aynen bunun gibi ta’zîm edilmesi gereken bir şeyi de tahkîr etmek yine küfürdür. Buna çok dikkat et evladım” Bakınız taa 50-55 sene önceki işler aklımda hâlâ. Bir şey yaparken, bir karar verirken, bir tavır takınırken bunlara çok dikkat ederim. Hatta bir gün, tabii ben o zaman daha gencim, köyde bir kız kaçırmışlar, “Bak evladım, ileride evleneceksin. Çoluk çocuk sahibi olacaksın. Evlenmeden önce dikkat et ahlaklı olsun. Bir de itaatkâr olsun. Çok dindar olur ama ahlaksız olur, huysuz olur. Başa çıkılmaz bununla. Ahlaklı olsun ve sana itaatkâr olsun. Eğer itaatkâr bir hanımla evlenebilirsen mutlu olursun” diye nasihatleri vardı. Bakın ta elli beş sene önce anlattığı bu şeyler bugün bile aklımızda. Onların bizim üzerimizde bu kadar etkisi varsa düşünün halk üzerinde ne kadar etkisi vardır. Bunu kamuoyunun dikkatine arz etmek istedim.

Kıymetli hocam yine köyünüze dönersek. Köyünüzde dinî eğitim veren sıbyan mektepleri var mıydı? Varsa buralarda kimler eğitim verirdi? Derslere kimler katılırdı? Bayanlara mesela bir dinî eğitim verilir miydi? Hatırladıklarınız varsa bizimle paylaşır mısınız?

Evet, şimdi ben doğduğum zaman 1960’lı yıllar, ihtilal yıllarıydı. Köyde az önce bahsettiğim Hafız Ali Aydın Efendi ve Hafız Ali Karşlı hoca vardı. Bir de Hasan Avcı diye yakın tarihlerde vefat eden bir zat vardı. Hasan Avcı âlim değildi ama hafızdı. Köyde caminin bir yeri vardı, mektep diyorduk; oraya giderdik, küçük tek katlı bir bina vardı. Orada 60-70 çocuk olurdu. Beş altı en fazlası on yaşlarında kız-erkek çocuklar. Erkekler bir tarafta dizilmiş, kızlar bir tarafta dizilmiş, hoca baş tarafta bir deri postun üzerinde oturmuş, elinde uzunca bir sopa Kur’an öğretirdi bize. Sadece Kur’an, okuma yazma falan yok sadece Kur’an öğretirdi. Bir de namaz kılmasını, mesela namazın şartlarını, 32 farz, 54 farz, imanın şartları, İslâm’ın şartları, namaz nasıl kılınır, abdest nasıl alınır, büyüklere karşı nasıl davranılır bu gibi şeyler de öğretilirdi. Mesela şunu söylerlerdi bize orada: Yolda gidiyorsunuz, daracak keçi yolları, sakın ha! Sizden yaşlı birisinin önüne geçmeyin. Bakın ilkokula gitmeden bu terbiyeyi verirdi bize bu köy mektepleri. Hafız olanların önünde yürümeyin, şayet bir hafızın önüne geçecekseniz ondan müsaade alarak önüne geçin. Yaşlılarımızın önüne geçecekseniz işiniz çok acilse bunlardan izin alın, geçebilir miyim deyin ve öyle geçin. Mutlaka selam verin. Herkese selam verin. Nitekim hadis-i şerifte de öyle geçiyor, “tanıdığınıza ve tanımadığınıza selam veriniz” diye. Daha sonra ben okumaya başlayınca anladım ki onların bu davranışları hakikaten sünnet-i seniyyeye uygun bir durumdu. Ben ortaokula gidinceye kadar ortaokul mezunu bir kimse görmedim köyümüzde çünkü okul yoktu. Çarşıya gideceksin millet fakru zaruret içerisinde, gitme işi zor. Yaşlılar vardı meselâ ben diyelim ki altı yaşındaydım 12-on üç yaşında çocuklar da vardı kız erkek yine. Bunlar bizim sınıfımızda, mektebimizde okurdu fakat, 12-13 yaşından sonra kızlar gelmezdi o mektebe. Zaten 13-14 yaşında gider evlenirdi herkes. Böyle bir hayat vardı. Ortaokul yıllarımda köyümüzden mesela beş kişi ortaokula gittik. Hepsi yarı yolda bıraktı, devam edemedi. Bir kısmı rahmetlik oldu, bir kısmı maddi sıkıntılar yüzünden okuyamadı, hepsi bıraktı. Bana nasip oldu işte. Ben ortaokulu, imam-hatip okulunu bitirdim falan derken bugünlere kadar geldik. Bundan sonra da Allah kerimdir. İnşallah onun dilediği bir zamana kadar hayata devam edeceğiz.

Hocam ben köyünüzde teneffüs edilen o dinî hayata tekrar dönmek istiyorum.

İncesulu Süleyman Efendi ve Hotaman Yusuf Efendi'nin yaptığı sohbetlerden bahsettiniz. Bu hocalarımızın tasavvufi meşrepleri var mıydı? Yaptıkları sohbetlerin içeriği neydi? Acaba bir tasavvuf sohbeti miydi yoksa hadis, tefsir tarzı sohbetler mi yaparlardı? Ahlak üzerine mi yoğunlaşırlardı? İçeriğe dair hatırladıklarınız var mı? Bizimle paylaşır mısınız?

Benim görebildiğim, aklımda kalabildiği kadarıyla bunlar bilimsel bir sohbet değil ahlakî, tasavvufi sohbetlerdi. Çünkü dedem bana anlatırdı. Dedem genç yaşlarından itibaren ehli tasavvuf bir insandı. O zamanki durumda otuz beş yaşında hacca giden birisiydi. Bana ilkokuldan itibaren anlatırdı. Mesela dedemin yorgana sarılmış zikir yaptığını görürdüm ben. Kış gecesinde uyanırdım, yorgana sarılmış bir şeyler yapıyor. Dede ne yapıyorsun diyordum evladım büyüyünce anlarsın bunları diyordu. O sohbetlerinde de İncesulu Süleyman Efendi'yi hatırlıyorum hep böyle ahlakî şeyler anlatırdı, bazı hadisleri okur anlatırdı. Bilimsel sohbetlerden daha ziyade tasavvufi, ahlakî sohbetler, halkın günlük hayatta uygulayabileceği şeyler anlatırlardı. Böyle derin mevzulara pek girmezlerdi. Derin mevzulara şöyle girerlerdi. Mesela birisi hacca gidip geldiği zaman onun büyük karşılama merasimleri olurdu. Civar köylerden hocalar toplanırdı. Belki 5-10 tane hoca gelirdi. Bu gibi meclislerde ilmî sohbetler yapılırdı. Hatta hocaların birbirlerine itiraz ettiklerini, böyle kalın kalın kitapları alıp ortaya vurduklarını, onları okuduklarını, tartıştıklarını bugünkü gibi hatırlıyorum. Ama hac merasimlerinin dışında yani hacı karşılama merasimleri dışında ev sohbetlerinde bilimsel sohbetlerin olduğunu ben hatırlamıyorum. Bu hocalarımızın tasavvufi meşrebi vardı. Coğrafyada Nakşibendi tarikatının güçlü olduğunu biliyoruz.

Hocam İncesulu Süleyman Efendi'nin, Yusuf Efendi'nin tarikat bağlarına dair bir bilginiz var mı?

Şimdi İncesulu Süleyman Efendi'nin, Yusuf Efendi'nin tarikat meşreplerini bilmiyorum ancak rahmetli dedem Trabzon'da Hacı Abdurrahman Efendi'ye (Abdurrahman Beşikçi) bağlıydı. Zaman zaman ondan bahsederdi. Bugün de mahdumları yaşıyor sanırım. Hacı Abdurrahman Efendi'yi çok sayardı ve severdi. Konuşmalarında da Abdurrahman Efendi hazretleri böyle buyurdu veya şöyle buyurdu şeklinde ondan bize nakiller yapardı. Onun dışında Süleyman Efendi ile Yusuf Efendi'nin tarikat meşrebi hakkında bilgim yok ama büyük ihtimalle onlar da aynı meşrepten geliyordu diye tahmin ediyorum.

Köyünüz ahalisinin tarikata bakış açısı nasıldı? Dedeniz dışında başka müntesip olanlar var mıydı?

O bahsettiğim Ali Karşlı Hoca ve Hafız Ali Aydın Hoca bunlar da ehl-i tarikdi. Ama kime bağlı olduklarını bilmiyorum. O zaman sorgulanmazdı böyle bir şey. Denirdi ki bu hocadır. Zaten tarikata bağlı olan üç-beş kişi vardı. Bunlar hoca diye bilinirdi. Hoca derken amel noktasında bir sıkıntılarını yoktu. Namazında niyazında tertemiz samimi müminlerdi. Ama ilmî bir dirayetleri yoktu. Herkes bunlara saygı gösterirdi. Hacı Hasan -daha sonra hacı oldu-Hasan Hoca dendiği zaman herkes susardı. Hafız Ali dendiği zaman herkes susardı. Evet, böyle bir ağırlıkları vardı onların. Şimdiki gibi ilmî birikimleri yoktu ama saygınlıkları vardı.

Hocam biraz da ortaöğretim kısmına geçelim. Ders aldığınız ortam nasıldı? Nerelerde kahrıldınız? Kimlerden beslenirdiniz? Hangi kitapları okurdunuz?

Hangi hocalardan etkilendiniz? Zihninizde kırılma yaşatan bir hoca var mıydı?

Biraz da bunlardan bahsederseniz seviniriz hocam.

Evet, şimdi ortaokuldan başlayayım. Ortaokula Trabzon'dan her gün gidip geliyorum. Köyümüzde de mesela ben ilkokulda okurken evli barklı çocuklar vardı benim sınıfımda. Şimdi bir hatıramı arz edeyim. Şöyle bir çantam var. Her sabah bütün kitaplarımı bu çantaya doldurup ortaokula gidiyorum. Minibütle gidip geliyorum. Bir gün Fatih diye bir arkadaş bana dedi ki "Yahu bu kitapların hepsini niçin götürüp getiriyorsun?" "Ne yapacağım," dedim. "Hangi gün hangi ders varsa onu getir." dedi. Her gün bütün kitapları getirmene gerek yok. Hangi gün hangi ders olduğunu nasıl bileceğim dedim. "Ders programı var. Ya insan ders programına bakar ona göre getirir," dedi. "O nedir?" dedim. Bir ders programı verdi bana ve dedi ki, "Bak, pazartesi günü şu kitaplar, salı günü şu kitaplar..." Ondan sonra hangi gün hangi ders varsa onun kitaplarını götürüp getirmeye başladım. Bu kadar cahil bir ortamda, bilgisiz bir ortamdaydık yani. Dayımın yanında kalıyordum, o da zaten okuma yazma bilmeyen bir insandı. Her gün belki de üç-dört ay bütün kitapları götürdüm getirdim. Böyle bir ortamda hayata başladım.

Hocam siz dayınızın yanında kalıyordunuz. Diğer arkadaşlarınız nerelerde kalıyorlardı? İaşelerini, ibatelerini nasıl sağlıyorlardı?

Biz köyden ilçeye indiğimiz zaman beş kişi bir oda tuttular bize Yomra'da. Şu oda kadar yoktu. Oda içerisinde bir musluk var. Çok affedersiniz tuvalet filan yok. Şehirde caminin tuvaletine gidiyoruz. Bir küçük musluk akıyor, suluk var; orada banyomuzu filan yapıyoruz. Beş kişi burada kaldık üç ay. Ne yiyoruz? Köyden patates, taze soğan, peynir, ekmek, tereyağı, bal getiriyoruz. O zaman bunlar boldu. Onlarla geçiniyorduk. Harçlık olarak para yok cepte, köye gideceğimiz zaman minibüse, otobüslere vereceğimiz bir kaç kuruşumuz var. Onun dışında bir şey yok. Bizim zamanımızda cumartesi günleri öğleye kadar okul vardı. Şapka takmak mecburiyetindeyiz. Bıraktığımız zaman, unuttuğumuz zaman okula almazlardı. Üstüne bir ton da dayak yerdik nerede şapkan diye. Öyle günlerden geldik biz. Bugünkü nesil gibi bilgisayardır, internettir, şudur budur hayalimizden bile geçmezdi. Daha sonra ben bıraktım ortaokulu. Ama birkaç tane hâkim olan, bir iki tane savcı olan arkadaşlar oldu oradan. Şimdi emekli oldular tabii. Efendim matematikçi olan arkadaşlarımız var. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hocalık yapan arkadaşlarımız var ortaokuldan. Tabii imam-hatip okuluna gittikten sonra bunların bir kısmıyla görüşmemiz devam etti. Ondan sonra imam-hatip okulunda hayatımız başladı ve sonrasında da öyle devam ettik.

Hocam o dönemde gençlerin dinî anlamda ihtiyaçlarını giderecek, onlara eğitim verecek kurumlar, cemaatler, sohbet ortamları var mıydı?

Cemaatler bu kadar yaygın değildi. Ben mesela bir cemaatin derslerine katılırdım. Ancak o cemaatler daha ziyade üniversite talebeleriyle, lisedeki zeki talebelerle ilgilenirlerdi. Ben onların apartman toplantılarına çok katıldım. Hatta 1968 yılında bir akşam da emniyette kaldık sabaha kadar. Benim yaşım ufak olduğu için sonraki gün beni salıverdiler. Onlar bir müddet cezaevinde tutuklu kaldılar. Daha sonra onlar da serbest bırakıldılar. Gençlerin böyle bir cemaat intisabı pek yoktu bugünkü gibi. Bir iki cemaat vardı, onlar çok etkindi mesela. Bakın ben size bir hatıramı arz edeyim. Bizim Trabzon'da o zaman Huzur Lokali denen bir lokal vardı.

Özellikle ramazanda cami cemaati oraya giderdi, her akşam sohbet olurdu orada. Onları dinlemeye giderdik. Yine Tabakhane Mahallesi'nde bir lokal vardı. Bir cemaatin lokaliydi. Ben oraya gider,

oradan çok istifade ederdim o zamanki şartlara göre. Gençlere bunları anlatmak lazım. Gençler bilmedikleri, görmedikleri şeyi kavrayamazlar. Yine bir hatıramı anlatayım. Artık hatıralarla yaşayacağız. Bir gün ramazanın son akşamlarında bir hocayı dinledim huzur lokalinde. Sene 1967 veya 68 olabilir. Alak sûresini okudu ve buna güzel bir mana verdi. Benim hoşuma gitti. Eve gittim. imam-hatip okulu birinci sınıftayım. Ya ne güzel vaaz etti, dedim. Ben de süreleri böyle anlamlandıracağım dedim, Hayrettin Karaman ve merhum Bekir Topaloğlu'nun *Arapça Yeni Kamus*'unu aldım yanıma. Güya tefsir yapacağım filan. Biraz da Arapça bilgim var, olmadı yapamadım. Bir kelimeyi arıyorum bulamıyorum sözlükte. Arıyorum bulamıyorum, arıyorum bulamıyorum... Dedim ki kendi kendime: Ben bir sözlük yazacağım, bu sözlük ihtiyaca cevap vermiyor. Sözlük yazmayı kafama koydum, sene 1968. Önce hayalini kafama koydum tabii. Daha sonra 70'li yıllardan sonra o hayalle başladım o sözlüğü yazmaya. Ve sonunda da bir ürün ortaya çıktı. Onun için gençleri motive etmek lazım. Ne kadar çok insan dinlerlerse o kadar çok bilgi edinirler. Yeryüzünün en zeki, en bilgili insanların büyükelçiler olduğunu söylerler, neden? Çünkü büyükelçiler devamlı ülke ülke gezdikleri için çok şey görüyorlar ve bilgileri de buna paralel olarak artıyor. İşte gençleri babalar, dedeler peşlerinde ne kadar fazla götürürlerse, o çocuklar o kadar güzel şeyler görürler ve onların hayalini yaşarlar. Ve bir gün gelir orada hayalle başlayan olaylar gerçeğe dönüşür ve ürün vermeye başlamış olurlar.

Hocam imam-hatip lisesindeki hocalarınızdan zihninizde kırılma yaşatan, sizi olumlu anlamda motive eden, eğitiminizi, bilginizi, kültürünüzü arttırmak için size katkı yapan hocalarınız var mıydı? Kimlerden etkilendiniz?

Evet tabii. İmam-hatip okulunda çok hoca gördük. Ama beni en çok etkileyen isimlere gelince. İsim vermekte sanırım bir sakınca yoktur.

İsimleri istiyoruz hocam.

İsimleri istiyorsanız sayayım. Bir; bugün hâlâ yaşayan -Allah uzun ömür versin- Kemal Solak. Efendim rahmet-i Rahman'a kavuşan Baki Bektaş. Efendim Salih Parlak. Her ne kadar bize derse gelmediyse de hocamız oldu. Rahmetli Ali Gedik; çok istifade ettik ondan. Şu anda doğaçlama olarak aklıma gelenler bunlar. Allah ölenlere rahmet eylesin, kalanlara da sıhhat afiyet versin. Kemal Solak hocamız dinamik, korkusuz bir hocaydı. Üzerimizde hem bilgi, hem aktivite olarak çok büyük etkisi oldu. Mesela biz imam-hatip okulunda okurken hadis ve Arapça dersimize geldi. Her sene 150 tane hadis ezberletti bize. İki sene geldi dersimize, 150 tane hadis ezberletti ve dedi ki, arkadaşlar bu hadisleri ezberlemeyen yazılı imtihana girse de zayıf alır ve sınıfta kalır. En az 300 tane hadis ezberledik ve bugün de kullanıyoruz bu hadis-i şerifleri, bu birinci etki. İkinci etki; son sınıfa geldik, mezun olduk. Kimimiz Kayseri'yi, kimimiz Erzurum'u, kimimiz Marmara'yı, kimimiz Bursa'yı tercih edeceğiz tabii. Kemal Hoca bize dedi ki, arkadaşlar İstanbul'a gidecek olan arkadaşlar Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman gibi hocalardan çok çok istifade etsinler. Bunlar önemli ilim adamlarıdır. Bunlardan mutlaka istifade etsinler, diye telkinde bulundu bize. Bir başka grup da dedi ki, arkadaşlar İstanbul'a gidiyorsunuz aman ha Bekir Topaloğlu ve Hayrettin Karaman'a yaklaşmayın. Böyle bir ikilem vardı o zamanlar. Aman bunlara yaklaşmayın, bunlar sizi şöyle yapar, böyle yapar. Ben Kemal Hoca'nın dediği tarafta oldum. O yaz Bekir Topaloğlu merhumun, Hayrettin Hocamızın, daha sonra da derslerimize geldiler, Yaşar Kandemir hocamızın, rahmetli olan başka hocalarımızın kitaplarını o yaz aldım, ezberler gibi okudum ve elhamdülillah çok da istifade ettim.

İmam-hatip okulunda mesela İdris Velioğlu hocamız vardı. Kur'ân-ı Kerim'e gelirdi. Çok istifade ettik ondan. Şu anda hâlâ yaşayan Ali Ramazanoğulları hocamız vardı. Hâlâ o zamanki gibi Kur'ân-ı Kerim okur, sesi maşallah gayet gür, belki de seksen yaşının üzerindedir. Onun da üzerimizde çok büyük etkisi vardı. Tabii o zamanki eğitim öğretim sistemine göre dayaksız bir eğitim yoktu. Hakikaten yoktu yani. O zamanki hayat öyleydi. Şimdi ben çok fazla dayak yemedim imam-hatip okulunda. Birkaç tane hatırı sayılır dayak yemişim, onun dışında yemedim. Ama öyle arkadaşlarımız vardı ki her gün dayak yerlerdi. Şimdi öğretmen falan olmuşlar sağda solda. Düşünüyorum da; diyorum ki o hocalar o arkadaşlarımızı dövmeseydi mümkün değil okulu bitiremezlerdi. Çünkü her gün o günkü mantığa göre dayak yiyecek işler yaparlardı.

Başka üzerimizde etki yapan hocalarımızdan Şükrü Öztürk vardı mesela. Bizde az hocalık yaptı. Şu anda da yaşıyor, sıhhat afiyet diliyorum. Daha sonra Diyanet'e geçti. Onun da disiplin açısından iyi bir ağırlığı vardı. Disiplinli bir hocaydı. Güzel konuşur, güzel giyinirdi. Bir tanesini daha yâd edeyim burada. Edebiyat hocamız Ahmet Hilmi İmamoğlu. Sürmene Köprübaşı'ndandı. Bakınız bu hocamızı Allah inanın öğretmen olarak yaratmıştı. Edebiyatımıza gelirdi, İngilizce'mize gelirdi. Genç yaşta o da rahmetlik oldu. Öyle bir hocaydı ki pinpon oynamayı çok severdi. Ben ve benim gibi arkadaşlar giderdik çarşıdan pinpon topları alırdık ve onları cebimizde saklardık. Hoca pinpon oynarken topunun üzerine basardık, patlatırdık ki bize kızsın. Hocanın bize kızmasından bile zevk alırdık. Böyle bir hocaydı edebiyat hocamız.

Hocalarımızın meşrep farklılıklarıyla ilgili bir pencere aralamak istiyoruz. Biraz önce kısmen bahsettiniz ama biraz daha açacak olursak, hocalar arasındaki o meşrep farklılıkları tavırlarına, dersi anlatış biçimlerine, size tavsiye ettikleri kitaplara yansır mıydı? Örnekler verebilir misiniz?

Evet yansırı. Mesela Kemal Solak hocamız vardı. Bir de bir tarikat grubunun hocaları vardı. Şimdi bu tarikat grubunun hocaları çok sevdiğimiz hocalardı. Mesela ben ve benim gibi üç tane arkadaşımızı aldım, o tarikat dersi veren hocaya götürdüm. O da o zamanlar Trabzon'da bir okulda hocaydı. İlahiyat mezunuydu. Ona götürdüm. Kemal Hoca bunları duyunca pek hoşuna gitmedi. Dedi ki yapmayın çocuklar, etmeyin. Bu işin sonu iyi değildir filan dediyse de pek kafamıza yatmadı. Daha sonra ben fakülteye İstanbul'a gidince, ben ve benim gibi arkadaşlar o sevdadan vazgeçtik. Hakikaten aradan yıllar geçtikten sonra anladık ki o yol iyi bir yol değildi. O sokak çıkmaz sokaktı. Hocalar genel manasıyla ilim adamı olma gerçeği üzerinde dururlardı. Evladım okuyun, şunu okuyun, şunu okuyun, şunu okuyun... Mesela bakın ben size bir şey söyleyeyim. Ben imam-hatip okulunda şimdiki ilâhiyat mezunlarının bilmeyecekleri -şurada duruyor bakın- *Fi Zılâli'l-Kur'an* tefsirinin Arapçası'nı almışım. İmam-hatip okulunda onu okurdum. İmam-hatip okulunda talebeyken fıkıh kitabı *Mebhut*'u almışım. İlgilileri bilir, onu okurdum ve büyük oranda da okumuşum bunları. Başka bir şey daha söyleyeyim. Babam şoför olmak, ehliyet almak için okuma yazmayı öğrenen bir zat. Köyde babamın bana aldığı bir tek kitap var; *Elmalılı Tefsiri*. Bakın şurada duruyor. O da nasıl oldu. Gerçi biraz konuyu dağıtıyoruz ama gençlere örnek olsun diye anlatıyorum. İstanbul'dan bana yazdı ki evladım bana oradan bir evrak gönder dedi. Ben de evrakı aldım ona gönderirken bir talebin varsa yaz dedi. Ben de o zaman yeni çıkmış piyasaya *Elmalılı Tefsiri*, dedim ki baba *Elmalılı Tefsiri* getir bana. İşte babam İstanbul'dan 70'li yılların başlarında o *Elmalılı Tefsiri*'ni getirdi rahmetli. Onu gözüm gibi muhafaza ediyorum. Onun için hoca arkadaşlar mutlaka telkinde bulunmak zorundadırlar. Bizim yaşımızda hoca makamındaki insanlar konuşmayı, nasihat etmeyi çok seviyorlar. Gel

gör ki gençler de nasihat dinlemeyi pek sevmezler ama buna rağmen biz yine söylemek zorundayız. Birisinin kulağına girmezse mutlaka diğerinin kulağına girer.

Hocam anlattıklarınızdan Kemal Solak hocanın üzerinizde çok büyük bir etkisi olduğu anlaşılıyor. Daha sonraki süreçte hocanızla irtibatınız devam etti mi?

Şimdi biraz rahatsızdır, Allah şifa versin. Ararım sorarım bayramlarda. Trabzon'a gittiğim zaman ziyaret ederim. O da beni evladı kadar sever. İrtibatımız çok iyidir. Diğer hocalarıma da mümkün merteye saygım vardır. Mesela Cengiz Barutoğlu hocamız vardı tarihçi. Okuldayken çok irtibatımız yoktu. Tarihi çok fazla sevmediğim için fazla irtibatımız yoktu. İnşallah bir ziyaret etmek de istiyorum onu. Başka Salih Parlak İstanbul'dadır, o da yaşlandı. Onunla da zaman zaman görüşüyoruz. Allah ölen hocalarımıza rahmet eylesin. Kalanlara sıhhat afiyet versin. Abdurrahman Akyol hocamız vardı, o da rahmetlik oldu. Abdurrahman Eroğlu vardı yine, o yaşıyor. Efendim Trabzon'da zaman zaman bayramlarda, her Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde imam-hatip okulunda toplanıyoruz. Eski hocalarımız da geliyor yeni hocalarımız da. Hoşça bir gün geçiriyoruz orada. Ben mümkün merteye irtibatımı devam ettirmeye gayret ediyorum.

Hocam sizin eğitiminize dönersek. Erken yaşlardan itibaren Arapça eğitimi aldınız. Daha sonraki süreçte nasıl ilerledi? Kimler üzerinden ilerledi? İcâzetiniz de var bu alanda. Başka kitaplar okudunuz mu? Başka icâzet aldınız mı?

Başka icâzet almadım. Fakat bu Arapça benim içimde bir aşk oldu. Rahmetli İsmail Hoca'dan ilk başladım ya içimde bir aşk oldu. Daha sonra da Trabzon'daki hocaefendilerden vaaz dinlemek mü-nasebetiyle Kur'an'a karşı bir zevk oluştu içimde. Okuyup anlamak istedim. Size bir hatıramı anlatayım. İmam-hatip okulundayken 70'li yıllarda Çaykaralı Ali Fikri Yavuz hocanın Kur'an meali çıktı. Ufak olanlardan bir tane aldım. Büyüklerinden almaya imkânımız yok. Onu baştan sona kadar şöyle bir deftere yazdım. Düşünebiliyor musunuz şöyle bir deftere. Altına mealini yazdım ve birkaç yerde eksik meal olduğunu tespit ettim. Ta imam-hatip okulunda talebeyken. Kemal Solak Hoca'ya söyledim. Dedim ki hocam böyle böyle yanlışlıklar var. Olur, tabii yani rahmetli Ali Fikri Yavuz hocayı ta'n etmek için söylemiyorum. Ne yapayım dedim. Onu Diyanet'e yaz dedi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazdım. O zamanlar Dr. Lütfi Doğan Diyanet İşleri Başkanı. Bana bizim meallerle bir irtibatımız yoktur şeklinde bir cevap geldi. Sizin tespitleriniz doğrudur. Siz bu meali hazırlayana müracaat ediniz dendi.

Efendim yine 70'li yıllarda bu sözlük yetmiyor bir sözlük yazayım demiştim ya hani. Şu defteri satın aldım. O zaman böyle büyük defter satın almak her baba yiğidin kârı değil. Para yok çünkü yokluklar içerisindeyiz. Önüme geçen her kelimeyi buna yazıyorum. İmam-hatip okulundan itibaren sene 1972-73. Liseden sonra yüksek İslam'ı kazandık. İstanbul'a gittim bu defter yanımda. Her gördüğüm kelimeyi buna yazıyorum. Daha sonra yurt dışı yolculuğumuz oldu. Tercümanlık yaptım yurt dışında. Gittim bu defter peşimde, dalga geçiyor herkes. Ya etme bırak şu defteri. Küflenmiş, yırtılmış, şudur, budur. Ben yazdım, yazdım, yazdım... Elimle devamlı yazıyorum. Bir gün geldi -Allah uzun ömür versin- 1987 yılında Yaşar Kandemir hocamızla beraber bir doktora savunmasına giderken bu defteri gördü. Bir baktı "Ya İlyascığım bu nedir?" dedi. "Hocam işte elime geçen kelimeleri yazıyorum," dedim. "Ya" dedi "bunları kitap haline getir." "Hocam kitap kim ben kim" dedim. "Olmaz evladım dedi yaz bunları sen kitap hâline getir." Yazdık kitap hâline geldi. Önce bu kitap oldu. Hatta bundan önce de bir tane var. Daha sonra başka bir kitap oldu. Daha sonra

da, gençler sebat etsinler diye bunları gösteriyorum, evet daha sonra da bu 2.500 sayfalık kitap oldu. Şu kitabın temeli 1973 yılında bu defterle atıldı. Daha sonra İstanbul'dan buraya gelirken bu defteri kaybettim. İki üç sene önce Üsküdar'dan İlim Yayma Cemiyeti'nden birisi aradı. "Hocam," dedi "İlyas Karşlı siz misiniz?" Benim dedim. "Ya" dedi "böyle bir defter buldum." İçerisinden bazı evrakları da gösterdi "bu siz misiniz?" dedi. Benim dedim. Allah razı olsun bu defteri bana gönderdi. 50 sene üzerine defterime kavuştum. Şimdi gençlere şunu tavsiye ediyorum.

Arkadaşlar mutlaka ama mutlaka yazın. Hatıralarınızı yazın, elinize geçen atasözlerini yazın. Bizim bu civarda, Trabzon civarında öyle atasözleri, öyle özdeyişler var ki gün yüzüne çıkmamış. Bunları gençlerin tespit etmesi lazım. İmam arkadaşlar her mahalledeki önemli şeyleri tespit etmeleri lazım. Öğretmen arkadaşlar her mahalledeki özdeyişleri, atasözlerini, yerel atasözlerini tespit etmeleri lazım. Bunları yazmaları lazım. Diyanet bunları toplaması lazım. Bir kitap hâline getirmesi lazım. Bunları dil kurumuna iletmesi lazım. Onlar da bu işe el atması lazım ve bu kültürel faaliyetin yürütülmesi lazım diyorum.

Hocam ben biraz da başka bir konuya geçmek istiyorum. Arz ettiğiniz üzere icâzet aldınız. Çok da icâzet törenine şahit olmuştunuzdur. Şahit olduğunuz o törenlerden aklınızda kalanları bize tasvir edebilir misiniz?

Aklımda kaldığı kadarıyla birkaç tanesini anlatayım. İcâzet cemiyetleri bugünküne yakın ama bugünkü kadar görkemli olmuyordu. Bu gün mesela bu törenlerini finanse eden kişiler var, zengin adamlar var. Bunları yapan kuruluşlar var. Her şey serbest. O zaman böyle çok açıkça yapılamıyordu. Biraz çekiniyordu. Jandarmadan falan korkulurdu. Bazı mıntıkalarda jandarma müsaade etmiyordu.

Kaçlı yıllardan bahsediyoruz hocam?

68'li yıllar. O yıllarda çok fazla hür değildi millet. Bu manada hür değildi. Mesela 64-65'i ben hatırlıyorum. O zamanlarda bile köye bir jandarma geldiği zaman rahmetli dedem derdi ki "sor bakalım evladım niye gelmişler?" İşte "asker aramaya falan gelmişler" derdim. Her gelen jandarmaya mutlaka izzet-i ikramda bulunulur, yağ varsa yağ verilir. Tereyağı, zeytin, afedersiniz bal varsa bal verirdi. Neden? Köyle ilgili bir şeyi alıp da merkeze taşımazın, sonra sıkıntı olur diye. Törenlerde aynı bugünkü gibi hocalar toplanırdı. Diğer ilçelerden gelen hocalar olurdu. Bunlar kısa kısa sohbetlerde bulunurdu. Yeni icâzet alan gençlerden hafız olanlar okurdu. Arapça öğrenenler vaaz ederdi ve böylece hoşça zaman geçirilir ve bir gün böylece ifa edilmiş olurdu. Bugünküne çok benzerdi ama bugün biraz daha formel şekle geldi, yapılacak olan şeyler bellidir. O zaman biraz daha doğaçlama olurdu. İcâzetler bir panayır yerine dönüşürdü bazı yerlerde. Mesela bazı köyler vardı ki oralara jandarmanın falan etkisi pek olmazdı. Köyde sözü, sohbeti dinlenen insanlar vardı, devlet ricaliyle de araları iyiydi. Oralara jandarma falan da çok tesir edemezdi. Dolayısıyla her şey serbest yapılırdı. Tabiri caizse oralarda biraz daha görkemli olurdu icâzetler. Âdeta bir festival hâline dönüşürdü. Bir de şöyle bir durum vardı. Bir problemi olan vatandaşlar icâzete katılan hocalara sorularını sorar ve onlara çözüm bulurlardı. Bu şekilde hocalara soru sorulduğunu gören vatandaşlar da yıl içerisinde karşılaştıkları müşküllerle ilgili sorularını hazırlar, ertesi yıl icâzette ehil gördükleri hocalara yöneltirlerdi. Hocalar da kalabalığın huzurunda bu sorulara cevap verirlerdi. Efendim il müftülerine, ilçe müftülerine bu manada bazılarına çok fazla güven olmazdı. İşte bu ehli vukuf sahibi, irfan ehli

insanlara daha çok güvenilir ve onlara soru sorulduğu zaman bir sonraki sene bu sorular artardı. Hep böyle katlanarak giderdi. O hocalar da sorulara cevap verirlerdi. Ben bir iki taneye katıldım. Hocalar arasında tartışma olurdu, münazaralar olurdu. Mesela Salih (Parlak) Hoca bizi bir tanesine götürmüştü. Rahmetli Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'nin de davetli olduğu Araklı'nın Aho köyündeki bir icâzete katılmıştık. Orada böyle bir tartışmanın olduğunu hatırlıyorum doğrusu.

Hocam paylaştıklarınız için teşekkür ediyoruz, çok sağ olun.

Siz de sağ olun.